

שבט תשס"ב

ב"ה

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

מקדש ומשכן – "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"

שיעור לפרשת תרומה

(ואגב גם רש"י על האתר בספר ויקרא בפרשת הברכות והקללות מפרש "ונתתי משכנתי" זה בית המקדש)

המקדש ככינוי לארון:

מהגמרא בעירובין שהבאנו לעיל משמע שלשני המונחים האלו משכן ומקדש קיימת משמעות נוספת, פרטית יותר. הגמרא בעירובין הביאה את הפסוק בספר במדבר (י" כ"א)

"ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו את המשכן עד באם"

כלומר ארון הברית אותו נושאים הלוויים בני קהת מכונה "המקדש".

(אמנם רשי על האתר מפרש

"נושאי המקדש" - נושאי דברים המקודשים,

כלומר שהכוונה היא לכל כלי המקדש אותם נושאים בני קהת).

מקור נוסף בו ה"מקדש" הוא ארון הברית הוא הפסוק הבא בדברי הימים:

"ראה עתה כי ה' בחר בך לבנות בית למקדש, חזק ועשה". (דברי הימים א' כ"ח, ז)

שהרי בתחילת אותו פרק, אומר דוד לשרי ישראל:

"...שמעוני אחי ועמי; אני עם לבבי לבנות בית מנוחה לארון בריתי ה'..." (דברי הימים א' כ"ח, ב)

כלומר השוואת שני הפסוקים מעלה שה"מקדש" הוא הארון, וכל הבית נקרא על שמו, וגם רש"י על האתר מפרש:

"לבנות בית למקדש" - לא לבנות לו לדור בו כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו אלא למקדש, לצורך הארון

המונחים 'מקדש' ו'משכן' משמשים בשפתינו בדרך כלל לתיאור המבנים שה' השרה את שכינתו בתוכם, על כל מרכיביהם. בד"כ כאשר אנו מדברים על המשכן אנו מתכוונים למבנה שמה הקים במדבר וכן המבנה שבני ישראל הקימו בשילה בימי יהושע, לאחר י"ד שנים של כיבוש וחלוקה; כאשר אנו מדברים על המקדש אנו מתכוונים למבנה ששלמה בנה בירושלים ונבוכדנאצר החריבו, וכן למבנה שבנו זרובבל ויהושע בן יהוצדק בעת שיבת ציון תחת מלכות פרס, שהורדוס שיפץ וטיטוס החריבו, ולמבנה שייבנה במהרה בימינו ויעמוד לנצח, אכ"ר.

הגמרא בעירובין דף ב מערבת בין שני המונחים ואומרת:

"אשכחן מקדש דאיברי 'משכן', ומשכן דאיברי 'מקדש'. בשלמא מקדש דאיברי 'משכן' - דכתיב 'ונתתי משכני בתוכם', אלא משכן דאיברי 'מקדש' - מנלן? אילימא מדכתיב 'ונשאו הקהתים נשאי המקדש והקימו את המשכן עד באם' - ההוא בארון כתיב; אלא מהכא: 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם'". (מצאנו מקדש שנקרא משכן, ומשכן שנקרא מקדש. מצאנו מקדש שנקרא משכן שנאמר "ונתתי משכני בתוכם", אך היכן מצאנו משכן שנקרא מקדש? אם תאמר שמצאנו זאת בפסוק 'ונשאו הקהתים נשאי המקדש והקימו את המשכן עד בואם' הרי בפסוק זה הכוונה במלה מקדש היא לארון, אלא מצאנו מקדש שנקרא משכן בפסוק 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' (עירובין ב ע"א-ע"ב)

ורש"י על הגמרא מפרש את "ונתתי משכני בתוכם" - "וכשנאמר מקרא זה כבר הוקם המשכן שהרי בתורת כהנים נכתב וכל אותו הספר באהל מועד נאמר כדכתיב (ויקרא א) וידבר ה' אליו מאהל מועד, ועל איזה משכן היה מבטיחן עוד אם לא על המקדש. "

שנקרא מקדש דכתיב (במדבר י) ונשאו הקהתים נושאי המקדש והוא הארון ...

אפשר שכך יש לפרש גם את הפסוק המזכיר את ה"מקדש" בפרשתנו (אם כי הגמרא פירשה אותו כמתייחס למבנה כולו, ורשי מפרש "מקדש" – בית קדושה):

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם: ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו: **ועשו ארון עצי שטים,** אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו". (כ"ה, ח-י)

כלומר יתכן שניתן להסביר שמפסוק י' ואילך מפרטת התורה את צורתו של הארון, שהוא הנוכח נזכר בכינוי "המקדש" בפסוק ח', ופסוק ט' - המפסיק ביניהם - הוא סיום הפסקה הראשונה, מעין סיומי הפסקאות שבהמשך הפרשה. הדיוק הלשוני המחזק השוואה זאת הוא ש"ועשו לי מקדש" הוא הציווי היחיד על המשכן שנאמר לשון רבים, בכל שאר המקרים נפרט בציווי על הארון נאמר לשון יחיד "ועשית", "וציפית", וכו'.

על פי הזיהוי בין המקדש והארון, יתכן לומר שהשם מקדש נובע מכך שהמקדש הוא מקום הארון. וכן אומר הרמב"ן בהקדמה לפרשת המשכן:

"והנה עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון כמו שאמר 'ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת' (כ"ה כ"ו) על כן הקדים הארון והכפרת בכאן כי הוא מוקדם במעלה וסמך לארון השלחן והמנורה שהם כלים כמוהו ויורו על ענין המשכן שבעבורם נעשה, אבל משה הקדים בפרשת ויקהל את המשכן את אוהלו ואת מכסהו, וכן עשה בצלאל לפי שהוא הראוי לקדם במעשה"

וכן אומר הרשב"ם על "ועשו ארון עצי שטים" (שמתחיל גם הוא להבדל בסדר בין פרשת תרומה ופרשת ויקהל):

"ואעפ"י שבמעשה בצלאל מצינו שעשה משכן ואחר כך כלים, ארון, שולחן ומנורה, שהיכן יכניס את הארון והשולחן כל זמן שאין משכן עשוי, אלא בציווי הוצרך לפרש עשיית הארון והשולחן תחילה שבשביל הארון שהוא עיקרו של ועשו לי מקדש הוצרך לעשות משכן"

המשכן ככינוי ליריעות:

גם ה"משכן" משמש כתיאור פרטי יותר לכינוי היריעות התחתונות:

"ואת המשכן תעשה עשר יריעות, שש משזר ותכלת וארגמן ותלעת שני, כרבים מעשה חשב תעשה אתם". (כ"ו, א)

בניגוד לכך, על בניין הקרשים נאמר:

"ועשית את הקרשים למשכן" (כ"ו, יח).

כלומר הקרשים הם עבור המשכן, אך היריעות - הן עצמן המשכן. וכן גם נאמר בפסוק ו (כ"ו ו)

"ועשית חמישים קרסי זהב וחברתה את היריעות בקרסים והיה המשכן אחד"

ואכן, משהקימו את המשכן בשילה - בנאוהו מאבנים וגזזו את הקרשים, שהרי הם אינם עיקר המשכן. אך בית האבן בשילה נעשה ללא גג יצוק, ובגגו הניחו את יריעות המשכן שעשו בצלאל ואהליאב במדבר. יריעות אלו נתנו לכלל המשכן את שמו - "משכן". וכך גם מופיע ברמב"ם פרק א מהלכות בית הבחירה הלכה ב':

"כיון שנכנסו לארץ העמידו המשכן בגלגל ארבע עשרה שנה שכבשו וחלקו. ומשם באו לשילה ובנו שם בית של אבנים ופרשו יריעות המשכן עליו ולא היתה שם תקרה. וש"ס"ט שנים עמד משכן שילה וכשמת עלי חרב ..."

המשכן והאוהל:

בספר שמות ובספר במדבר הכינוי הרגיל למבנה הוא "משכן". לעומת זאת, בתורת כוהנים - שמו של המבנה הוא "אוהל מועד", כלומר ה"אוהל" הוא שם כללי לכל המבנה.

כשם פרטי - ה"אוהל" הוא יריעות העיזים שהיו מעל יריעות המשכן:

"ועשית יריעות עיזים לאהל על המשכן, עשתי עשרה יריעות תעשה אתם". (כ"ו, ז)

ורש"י על האתר מפרש

"לאהל על המשכן" – "לפרוס אותם על היריעות התחתונות".

כלומר היריעות הפנימיות העשויות כרובים מעשה חושב הם המכונות משכן ויריעות העיזים המכסות אותם מכונות אהל. יריעות המשכן הן יריעות מלכותיות ומפוארות. הן עשויות ממיטב החומרים: תכלת, ארגמן, תולעת שני ושש, וכרובים מעשה חושב ארוגים בהן (ראה מקור ט'). לולאותיהן תכלת, וקרסי זהב מחברים אותן. יריעות אלו קצרות יחסית, הן תלויות באוויר ואינן נוגעות בקרקע בשום מקום.

שנעשת ע"י בי"ד ולכן יש במועד שהוא ההתוועדות של עם שראל עם הקב"ה שיתוף של כנסת ישראל המיוצגת ע"י בי"ד עם הקב"ה).

משמעות האפיון של משכן כאהל מועד מתבארת במלואה, מתוך אופיו הכפול של המשכן. מחד, המשכן הוא כביכול "ביתו" של הקב"ה המקום בו הוא משרה את שכינתו ובו מתגלה כבודו. ומאידך, המשכן הוא מקום בו הקב"ה נועד עם בני ישראל על ידי נציגם - משה. תפקיד כפול זה מודגש כבר בצווי הראשון על בניית המשכן: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (כ"ה, ח). לא נאמר ועשו לי **משכן** אלא **מקדש**. בני ישראל מצידם יוצרים מקדש לקב"ה. מקדש זה ישמש כמקום התוועדותו של הקב"ה עם כנסת ישראל כהמשך למתן תורה. הקב"ה מצידו יהפוך מקדש זה לביתו - משכנו.

את השניות הזאת אנו מוצאים אצל המפרשים השונים. האברבנאל בפרשתנו שואל:

"למה ציווה יתברך במעשה המשכן ואמר "ושכנתי בתוכם" כאילו הוא יתברך גשם מוקף ומוגבל במקום - שהוא הפך האמת, כי הוא יתברך אינו גשם ואינו כוח בגשם, ואיך יחסו לו מקום? והוא יתברך אמר (ישעיה ס"ו א) "השמים כסאי והארץ הדם רגלי - איזה בית תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי?" וגם שלמה אמר על בנין הבית (מלכים א' ח' כ"ז) "והנה השמים ושמי השמים אל יכלכלוך, אף כי הבית הזה אשר בניתי" והם מאמרים סותרים זה את זה"

ועונה האברבנאל על שאלה זאת:

"... והיתה כוונתו יתברך במעשה המשכן וכליו שלא יחשבו "עזב ה' את הארץ" ויאמרו שבשמים כסאו והוא מרוחק מבני אדם. וכדי להסיר מלבם האמונה הכוזבת הזאת, **ציווה שיעשו לו משכן כאילו הוא ישכון בתוכם, שיאמינו כי אל חי בקרבם והשגחתו העליונה דבקה עמהם.** וזה ענין "ושכנתי בתוך בני ישראל" "והתהלכתתי בתוכם" "השוכן אתם בתוך טומאותם" - שהוא כולו משל ומליצה להשראת שכינתו ולדיבוק השגחתו בהם ... וציווה לשים כיור וכנו כמזהיר אותם: "רחצו, הזכו, הסירו רוע מעלליכם", ומזבח העולה - לשרוף שמה תאוותיהם הגשמיות ויצרם הרע, ובהיכל היה שולחן ומנורה ומזבח קטורת - כאילו כלים לשרת לפני מלכו של עולם, לא שהיה הוא יתברך צריך לדבר מכל זה חס וחלילה - **אלא להשריש בנפשותם כי ה אלהים מתהלך בקרב מחניהם**..."

כלומר המשכן מבטא את נוכחותו של הקב"ה במחנה ישראל.

לעומתן - יריעות האוהל אינן בהכרח יפות. הן שחורות, כצבע צמרן של העיזים באזור זה בעת העתיקה, עד שלא הגיעו לכאן העיזים הלבנות בתקופה הרבה יותר מאוחרת. כשיריעות אלו כיסו את יריעות המשכן - המשכן עשוי היה להיראות כאוהל רועים בדואי המוכר לנו מהנגב; אוהל שחור מצמרן של העיזים. הלולאות הן סתמיות, והקרסים ליריעות אלו אינם עשויים מזהב אלא מנחושת. יריעות אלו ארוכות יותר, הן מגיעות עד הקרקע ואף סורחות עליה. למותר לציין שאין עליהן דמויות כרובים.

בפשטות, ניתן לתת הסבר טכני להבדל שבין היריעות: יריעות המשכן הן היריעות התחתונות, כלומר - הפנימיות. הן הנראות למי שעומד בתוך המשכן והן עיקר תוכנו. יריעות אלו הן יפות, אך הן גם עדינות ואין בכוחן לעמוד מול מזג האוויר המדברי בלא לדהות או אף להיקרע. מזג האוויר במדבר כולל שינוי טמפרטורה קיצוניים בין היום לבין לילה, סופות חול, גשמי פתע ועוד. יריעות האוהל עוטפות את יריעות המשכן מבחוץ. הן פחות יפות, אך הן עמידות יותר בפני פגעי מזג האוויר.

אבל מהאופן בו התורה מפרטת את אופן הכנת יריעות העיזים ברור שהן מהוות חלק מהותי מהמשכן. אין הן רק מעטפת הגנה ליריעות המשכן שהרי התורה מתארת בפרטות את עשייתן מעשתי עשרה יריעות וחיבורם בקרסים, בניגוד לעורות האילים והתחשים שבהם התורה לא מזכירה דבר, ואף לא את מידתם.

בפרשת נשא כאשר התורה מתארת את נשיאת המשכן על ידי בני גרשון היא אומרת (במדבר ד' כ"ה):

"ונשאו את יריעות המשכן ואת אהל מועד מכסהו ומכסה התחש אשר עליו מלמעלה ואת מסך פתח אהל מועד"

ורשי על האתר מפרש:

"את יריעות המשכן" - עשר תחתונות

"את אהל מועד" - יריעות עיזים העשויות לאהל עליו "מכסהו" - עורות אלים מאדמים

התורה מגדירה, אם כך, את יריעות העיזים כ"אוהל מועד" על המשכן. ניתן לומר, אם כן, שתפקיד יריעות העיזים הוא לשמש כאוהל מועד.

משמעות צמד המלים "אוהל מועד" היא כפולה, מחד משמעותה היא התוועדות, ומאידך משמעותה היא זמן (מועד). אפשר ששתי משמעויות אלו קשורות זו לזו שהרי מטבעה של כל התוועדות הוא שהיא נערכת בזמן מסוים. (ואגב הערה המועדים בעם ישראל הם צרוף של תאריך בחודש שנקבע ע"י הקב"ה, וקביעת החודש

ב. עם זאת אין ה' משרה את שכינתו, שמירתו וברכתו ע"י הקמת המשכן וקיומו על פי פרטיו ודקדוקיו גרידא, אלא רק בקידוש כל חיינו הפרטיים והציבוריים והקדשתם למען קיום מצוות ה'."

לעומתו הרמב"ן רואה במשכן את המשך ההתגלות של הקב"ה לבני ישראל שהחלה במעמד הר סיני וממשיכה במשכן, וכך אומר הרמב"ן בהקדמה לפרשת תרומה:

"והנה הם קדושים וראויים שיהיה בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם ולכן ציווה תחילה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקודש לשמו ושם ידבר עם משה ויצווה את בני ישראל ... **וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר** (בצנעא ולא בפרהסיא כאשר היה בהר סיני), וכמו שנאמר "וישכן כבוד ה' על הר סיני" (שמות כ"ד ט"ז), וכתוב הן "הראנו ה' אלקינו את כבודו ואת גדלו" (דברים ה' כ'), כן כתוב במשכן "וכבוד ה' מלא את המשכן" (שמות מ' ל"ד-ל"ה) והזכיר במשכן שני פעמים "וכבוד ה' מלא את המשכן" כנגד "את כבודו ואת גודלו" והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני. ובבוא משה היה אליו הדיבור כאשר נדבר לו בהר סיני, וכמו שאמר במתן תורה, מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אישו הגדולה (דברים ד' ל"ו) כך במשכן כתיב "וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת מבין שני הכרובים וידבר אליו" (במדבר ז' פ"ט) ... וכן אמר הכתוב "אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם ונקדש בכבודי"

כדי להדגיש שניות זו, תפקידו הכפול של המשכן בא לידי ביטוי גם במבנהו: יריעות המשכן הן המייצגות את משכנו של הקב"ה ואילו יריעות העזים מתייחסות למקדש אותו יוצרים ישראל ובו תהיה ההתוועדות בינם לבין הקב"ה, על ידי משה.

אופי כפול זה בא לידי ביטוי בהבדל שבין המשכן לחצר: במשכן עצמו החומר השולט הוא זהב. בחצר לעומת זאת יש כסף (בו חישקו את עמודי החצר) ונחושת. כיוון שיריעות העזים מייצגות את בני ישראל, ממילא אין ביריעות אלו תכלת ארגמן ותולעת שני. צבעים אלו שייכים למשכן עצמו. אף קרסי יריעות העזים עשויים נחושת השייכת בעיקרה לחצר.

ונסיים בדברין של רש"י הירש על "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", הרש"י לומד מברית סיני המופיעה בפרשת וחוקותי ובה נאמר "אם בחוקותי תלכו" "ונתתי משכני בתוכם" את שני הרעיונות הבאים:

"א. המשמעות של ושכנתי בתוכם בכתוב שלנו מפליגה הרבה מעבר להשראת השכינה במשכן גרידא, ועניינה אליבא דאמת קרבת ה' בתוכם עם קיום הברית שבינו ובין ישראל, דבר המתגלה בהשראת שמירתו וברכתו על פריחת כל חיי הפרט והכלל